

نتیجه مشابه یابی :

عنوان سند : نسخه اصلی مقاله گل کار

نام و نام خانوادگی : ya.aba.saleh.almahdi adrekni

تاریخ درخواست مشابه یابی : ۱۴۰۳/۰۹/۲۶

درصد کل مشابهت : ۸/۶۶ %

بررسی چالش ها و فرصت های فضای مجازی در تقویت بنیان خانواده اسلامی

زینب گل کار^۱

چکیده

یکی از بررسی چالش ها و فرصت های فضای مجازی در بنیان خانواده اسلامی، تحت فشار قرار دادن دین و اعتقادات مذهبی، به ویژه در رفتار و سبک زندگی بر اساس آموزه های اسلامی است. در این تحقیق به تبیین بررسی چالش ها و فرصت های فضای مجازی در تقویت بنیان خانواده اسلامی با روش تحلیلی توصیفی و با استناد به منابع کتابخانه ای پرداخته می شود. در فضای مجازی، تقویت بنیان خانواده تحت فشار سکولاریزم و نسبیت گرایی واقع شده است، که این پیامدها، اصول و ارزش های مطلق دینی را در شکل دهی سبک زندگی مطلوب تهدید می کنند. در چنین وضعیتی، فرد در مقابل واقعیت های دینی و فرهنگی خود دچار سرگردانی بشود و قادر به شکل دهی سبک زندگی خود بر اساس آموزه های اسلامی نیست. استفاده افراد از انواع ابزارهای الکترونیکی، نظیر اینترنت، ماهواره و رایانه، باعث گسترش "الگوهای رفتاری" مشابهی در سطح جهانی شده است که عموماً از آن با عنوان "هویت مجازی" یاد می شود. فرهنگ فعلی حاکم بر انواع ابزارهای ارتباطی به ویژه اینترنت و ماهواره، "هویت ز" است، نه "هویت ساز"؛ چرا که "ارزش های زندگی" که دین مطرح کرده است، بر آن حاکم نیست و "هویت انسانی" قربانی "هویت ماشینی" می شود. در چنین حالتی، فرد دچار غفلت یا حاکمیت ناخودآگاهی می شود و سبک زندگی غیراسلامی را برمیگزیند.

کلیدواژه: چالش، فرصت، فضای مجازی، خانواده.

^۱ طلبه سطح دو حوزه علمیه کوثر

امروزه پس از خانواده، نقش فضای مجازی به ویژه تلویزیون برای تولید و معرفی سبک زندگی و شکل دهی به هویت و شخصیت افراد اهمیت دارد. فضای مجازی در جوامع کنونی با ایجاد چارچوب های تجربه و نگرش های کلی فرهنگی، افراد را در تفسیر و سازمان دهی اطلاعات یاری می دهند و شیوه هایی را پی می ریزند که افراد به وسیله آن بتوانند زندگی اجتماعی را تفسیر کنند. فضای مجازی می تواند همانند یک مرکز قدرتمند فرهنگی، نظام خویشاوندی، آداب و رسوم، ارزش های اجتماعی و اخلاقی، زبان، هنر و ادبیات را که زیربنای هویت جامعه خوانده می شوند، تحت تأثیر قرار دهند و با بهره گیری از تکنیک های ارتباطی، بر ایده ها، نگرش ها و در یک کلام سبک زندگی مردم آثار مثبت و منفی داشته باشند. علارغم تفاوت هایی که فضای مجازی و خانواده با هم دارند، در این نکته مشترکند که هر دو از مهم ترین عنصر شکل دهی به شخصیت و سبک زندگی افرادند.

فضای مجازی می تواند با عملکرد نامناسب و تولید محتوای غیر اصیل، نقش بی بدیلی در عدم تقویت بنیان خانواده ایفا نمایند. سوال اصلی در این نوشتار که به دنبال جواب آن خواهیم بود عبارت است از این که فضای مجازی چه نقشی می تواند در تقویت بنیان خانواده اسلامی ایفا نمایند؟

اهمیت و ضرورت بحث از این موضوع به آن بر می گردد که فضای مجازی پس از خانواده نقش تعیین کننده ای در تعیین فرهنگ هر ملت دارد و امروزه با توجه به در دسترس بودن فضای مجازی در سنین نوجوانان و کودکان و همه ی اقشار جامعه، عدم دقت در این موضوع می تواند به راحتی فرهنگ یک ملت را مزمل و نابود کند.

فضای مجازی به عنوان یکی از مهم ترین دستاوردهای تکنولوژیک عصر حاضر، نقش بسزایی در تغییر ساختارها و عملکردهای اجتماعی، به ویژه خانواده، ایفا کرده است. خانواده اسلامی به عنوان نهادی بنیادین در فرهنگ اسلامی، از این تحولات بی نصیب نبوده و فضای مجازی به دو شکل فرصتزا و تهدیدزا بر آن تأثیرگذار بوده است. بررسی مطالعات پیشین در این حوزه، دیدگاه های متنوعی را درباره تأثیرات مثبت و منفی فضای مجازی بر بنیان خانواده اسلامی ارائه می دهد.

۱. تحقیق «تأثیر فضای مجازی بر ارتباطات خانوادگی از منظر اسلامی»

○ نویسنده/مؤسسه: این تحقیق توسط مرکز پژوهش‌های اسلامی صورت گرفته است.

○ نقاط قوت:

- به صورت عمیق به تحلیل آموزه‌های اسلامی در مورد ارتباطات خانوادگی پرداخته است.
- ارائه پیشنهاداتی عملی برای استفاده از فضای مجازی در تقویت روابط خانوادگی.

○ نقاط ضعف:

- تمرکز صرف بر بُعد ارتباطات خانوادگی، بدون پرداختن به مسائل دیگر مانند تربیت فرزندان.
- استفاده محدود از داده‌های میدانی و آمارهای تجربی.

۲. تحقیق «فضای مجازی و چالش‌های فرهنگی در خانواده اسلامی»

○ نویسنده/مؤسسه: دانشگاه امام صادق (ع).

○ نقاط قوت:

- شناسایی دقیق چالش‌های فرهنگی ناشی از فضای مجازی و تأثیر آنها بر خانواده اسلامی.
- تحلیل تطبیقی بین خانواده اسلامی و خانواده‌های غربی.

○ نقاط ضعف:

- راهکارهای ارائه شده بیشتر جنبه تئوریک دارند و کاربرد عملی آنها مبهم است.
- تأکید بیشتر بر جنبه‌های منفی فضای مجازی و عدم ارائه نگاه متوازن.

۳. تحقیق «نقش شبکه‌های اجتماعی در تربیت فرزندان در خانواده اسلامی»

○ نویسنده/مؤسسه: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

○ نقاط قوت:

- تحلیل جامع تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر الگوهای تربیتی در خانواده اسلامی.
- بهره‌گیری از داده‌های کیفی و مصاحبه با خانواده‌ها.

○ نقاط ضعف:

- عدم بررسی نقش والدین در مدیریت فضای مجازی.
- محدودیت در تعمیم‌پذیری یافته‌ها به جوامع مختلف اسلامی.

۴. تحقیق «کاربرد رسانه‌های دیجیتال در تقویت ارزش‌های دینی خانواده»

- نویسنده/مؤسسه: مؤسسه آموزش و پژوهش اسلامی قم.

○ نقاط قوت:

- تمرکز بر استفاده از رسانه‌های دیجیتال برای ترویج ارزش‌های دینی.
- پیشنهادات کاربردی برای تولید محتوای دینی در فضای مجازی.

○ نقاط ضعف:

- عدم پرداختن به تعاملات واقعی اعضای خانواده در فضای مجازی.
- نگاه یک‌جانبه به ظرفیت‌های فضای مجازی بدون اشاره به محدودیت‌ها.

۵. تحقیق «رسانه‌های اجتماعی و هویت خانواده اسلامی»

- نویسنده/مؤسسه: دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.

○ نقاط قوت:

- بررسی عمیق تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر هویت دینی و فرهنگی خانواده اسلامی.
- تحلیل آماری دقیق و استفاده از نمونه‌های متنوع.

○ نقاط ضعف:

- عدم ارائه راهکارهای مشخص برای مقابله با چالش‌های هویتی.
- تمرکز بیشتر بر مسائل نظری و کمبود پژوهش‌های عملی.

مطالعه موضوع «مداخلات فضای مجازی در تقویت بنیان خانواده اسلامی» از چند جنبه نوآورانه است:

- تمرکز بر چالش‌های فضای مجازی در عرصه خانواده و ارتباطات خانوادگی.
- بیان چالش‌ها همراه با ترکیب‌ها

- بررسی چالش ها بر اساس آموزه های دینی

۱- مفهوم شناسی

در این قسمت به مهم ترین مفاهیم پرداخته میشود.

۱-۱- مفهوم واژه فضای مجازی

منظور از فضا آسمان نیست منظور از فضا جایگاه است و منظور از مجازی یعنی ناپیدا پس برابر فضای مجازی می شود جایگاه ناپیدا می باشد.^۱ در فرهنگ اندیشه نو فضای مجازی به عنوان اصطلاحی کلی برای اشاره به سیستم ها یا دستگاه های انتقال اطلاعات یا سرگرمی به کاربرده می شود مانند- روزنامه، رادیو، تلویزیون، فیلم، کتاب، نوار و غیره.^۲

و در اصطلاح علوم ارتباطات اجتماعی مقصود از “فضای مجازی” وسیله رسانیدن پیام از پیام دهنده به پیام گیرنده است.^۳

۱-۲- مفهوم تقویت بنیان خانواده

تقویت بنیان خانواده یعنی تقویت مجموعه ای از باورها، گرایشات و شیوه ای از زندگی، کیفیت مواجهه با رویدادها و ارتباط انسان با خدا، با خودش، با دیگران و با نعمت ها و هستی است.

از اصلی ترین گزاره های اسلام که حکایت تام از اسلام دارد قرآن و روایات می باشد. سبک زندگی در قرآن و روایات به نحو اتم بیان شده است. تقویت بنیان خانواده یعنی زندگی برآمده از آموزه های قرآنی و روایی که جامعه را به سمت زیست قرآنی رهنمون می سازد و ریشه در ارزشهای الهی دارد و در مقابل آن، سبک زندگی غربی می باشد که برخاسته از اندیشه های اومانیستی و سرمایه داری مادی و منفعت طلبانه می باشد.^۴

^۱ عمید ، لغتنامه عمید ، ج ۵ ص ۲۹۴

^۲ کریمی ، اثر فضای مجازی در افکار مردم ، ص ۲۸

^۳ همان ، ص ۲۹

^۴ همان ، ص ۱۶۴

مثلاً یک موقعی مادر، پدر برای این که یک سری اطلاعات مفیدی را از این شبکه‌های مجازی یا شبکه‌های اجتماعی بگیرند عضو بشوند یعنی صرفاً این نباشد که مادر مثلاً یک کانالی را در گوشی تلفن همراه خود داشته باشد، بعد به دختر خود بگوید: این بد است، تو نباید ببینی. این یعنی من می‌توانم به عنوان مادر تو از یک کانالی که نامناسب است استفاده بکنم، برای تو بد است. این دچار پارادکس ذهنی، دوگانگی می‌شود که بالاخره بد است، خوب است، چیست؟ اگر بد است، چرا مادر استفاده می‌کند؟ اگر خوب است، چرا من نباید استفاده بکنم؟ یعنی ما گاهی اوقات نوع نگرش فرزندان خود را با رفتارهای خود رقم می‌زنیم نه لزوماً با کلام خود.

۳-۳- ارائه الگوی صحیح استفاده از ابزار فضای مجازی

همان‌طور که خدمت شما عرض کردیم امروز باید از این تکنولوژی‌ها یک استفاده خوب و هوشمندانه‌ای داشت. یکی دیگر از نکاتی که می‌تواند در مدیریت فضای مجازی به ما کمک بکند، این است که ما یک الگوی صحیح استفاده هم به فرزندان خود ارائه بدهیم. مثلاً اگر یک وقت پدر و مادر بیایند روی گوشی‌های تلفن همراه خود، کدگذاری بکنند، اصلاً به بچه‌ها بگویند: شما اجازه دست زدن به گوشی من را ندارید، چون یک چیزهایی در این‌ها وجود دارد که شما نباید ببینید. این یک ریل گذاری غلط در استفاده از فضای مجازی است.

اتفاقاً به نظر من این جمله، جمله غلطی است که برخی از پدران و مادران بیان می‌کنند که گوشی تلفن همراه مثل مسواک است، شخصی است. همان‌طور که شما از مسواک من استفاده نمی‌کنید، حق هم ندارید به گوشی من دست بزنید. ما می‌خواهیم الگو ارائه بدهیم. یعنی اگر شما این جملات را به فرزند خود بگویید، فردا همین جملات را از فرزند خود تحویل می‌گیرید.

یعنی وقتی یک گوشی هم در اختیار او قرار گرفت، می‌گوید: شما دیگر حق ندارید دست بزنید ولی اگر دید پدر و مادر گوشی تلفن همراه خود را در عمومی‌ترین محیط خانه می‌گذارند، حتی گاهی اوقات اگر فرزندان نیازی داشته باشند، به راحتی دسترسی دارند، می‌روند استفاده می‌کنند. فردا اگر احیاناً برای او (فرزند) یک گوشی تلفن همراهی هم تهیه کردیم، می‌توانیم از او هم مطالبه بکنیم که همین‌گونه عمل بکند، چون ما الگوی درستی بودیم. اصل تربیتی هماهنگی بین گفتار و رفتار در تربیت یک قاعده‌ای وجود دارد، یک اصلی وجود دارد و آن هماهنگی کلام و

رفتار است. اگر این هماهنگی بین گفتار و رفتار ما وجود داشته باشد، فرزندان ما هم صداقت را در ما به وضوح می‌بینند.^۱

لذا کلام خوب نیاز به رفتار خوب دارد. نمی‌شود ما خوب حرف بزنیم ولی بد عمل بکنیم. این‌ها منجر به این می‌شود که فرزندان ما هم همان الگوی غلط را بگیرند. مثلاً به فرزند خود بگوییم که کد گذاشتن روی تلفن همراه کار بدی است، بچه‌ها نباید از این کارها بکنند. بعد او نگاه بکند، ببیند خود ما عیناً داریم همین کار را انجام می‌دهیم. بالاخره به کدام حرف ما توجه بکند؟ حرف ما را بگیرد، رفتار ما را توجه بکند.

لذا این‌جا باید این هماهنگی وجود داشته باشد. کلام خوب، عمل خوب؛ این‌ها باید ضمیمه همدیگر باشد که نتیجه آن هم یک الگودهی خوبی به فرزندان ما باشد. این هم یک نکته است برای این‌که در مدیریت فضای مجازی برای این‌که بتوانیم آسیب‌های فضای مجازی را به فرزندان خود کمتر بکنیم باید استفاده بکنیم.^۲

نتیجه‌گیری

در این تحقیق به مداخلات فضای مجازی بر تقویت بنیان خانواده پرداخته شد و نتایج تحقیق حاکی از آن است که بی‌شک فضای مجازی، نقش تعیین‌کننده‌ای در ترویج تقویت بنیان خانواده بر عهده دارند. از این جهت می‌توان تهدیدات و فرصت‌های فضای مجازی را در این زمینه مورد تاکید قرار داد و به تاثیر فضای مجازی در عدم تقویت بنیان خانواده اشاره کرد. سبک‌های زندگی الگوهایی برای کنش هستند که مردم را از هم متمایز می‌کنند. سبک‌های زندگی کمک می‌کنند تا آنچه را مردم انجام می‌دهند و چرایی آن و معنایی که برای آنها و دیگران دارند را درک کنیم؛ به عبارت دیگر اصطلاح شیوه زندگی به روش زندگی مردم اشاره داشته و بازتابی کامل از ارزش‌های اجتماعی، طرز برخورد و فعالیت‌ها می‌باشد. مساله توجه به سبک زندگی از موضوعاتی است که مقام معظم رهبری طی سالیان اخیر آن را مطرح و بر ضرورت توجه به آن تاکید نموده‌اند. از آن زمان تاکنون موضوع سبک زندگی و به ویژه تقویت بنیان خانواده مورد توجه پژوهشگران و اساتید حوزه و دانشگاه قرار گرفت و تا کنون تحقیقات زیادی پیرامون این موضوع انجام شده و همایش‌های مختلفی نیز در این زمینه برگزار شده است. فضای مجازی در همه جای دنیا نقش انکارناپذیری در ترویج سبک‌های زندگی داشته‌اند و با توجه به دین اسلام

^۱ نرمان، اصول روانشناسی، ج ۱، ص ۶

^۲ همان

که در کشور ما نهادینه شده است ، فضای مجازی می تواند در نهادینه سازی تقویت بنیان خانواده تاثیر به سزایی داشته باشد. فضای مجازی می تواند غیر از اثر مثبتی که در ترویج تقویت بنیان خانواده دارند در عدم تحقق آن هم تاثیر گذار باشند و یا به عبارتی دیگر تاثیر منفی در آن بگذارند تا این نوع سبک از زندگی محقق نشود و سبک های زندگی غربی جایگزین آن بشود.

با توجه به تحقیقاتی که در این زمینه انجام شد به این نتیجه رسیدیم که فضای مجازی با انجام شش عمل باعث تقویت بنیان خانواده به معنای واقعی در کشور ما و بر عکس جایگزین کردن سبک زندگی غربی در کشور ما شده است . این مداخلات عبارتند از عبارت اند از ترویج خانواده گرایی ، جلوگیری از ترویج تجمل گرایی ، جلوگیری از ترویج مدگرایی ، جلوگیری از ترویج تقلید گرایی ، تقویت پوشش اسلامی و جلوگیری از ترویج محصولات نامتعارف غربی.

پیشنهاد می شود که خانواده ها با عمیق کردن مطالعات خود بر روی کیفیت آسیب رسانی فضای مجازی بر تقویت بنیان خانواده در صدد جلوگیری از آن آسیب ها باشند تا بتوانند خود را از گزند این آسیب ها برهانند.

فهرست منابع و مآخذ

قرآن کریم

- ۱ - ابن فارس ، احمد ، معجم مقاییس اللغة ، تهران - مکتبه الاسلامیه ، چاپ چهارم ، ۱۴۰۰ ق.
- ۲ - ابن منظور ، محمد بن مکرم ، لسان العرب ، تهران - انتشارات انجمن اولیاء مربیان ، چاپ سوم ، ۱۳۷۱.
- ۳ - بستان نجفی ، علیرضا ، خانواده در اسلام ، قم - اسوه ، چاپ سوم ، ۱۳۷۵.
- ۴ - پاک نیا ، عبدالکریم ، آسیب شناسی فضای مجازی ، قم - موسسه فرهنگی طه ، چاپ سوم ، ۱۳۷۶.
- ۵ - جوادی آملی ، عبدالله ، هدایت در قرآن ، تهران ، انتشارات نقطه ، چاپ سوم ، ۱۳۷۵.
- ۶ - جوادی آملی ، عبدالله ، تفسیر موضوعی قرآن کریم ، بیروت - مؤسسه الأعلمی للمطبوعات ، چاپ سوم ، ۱۴۲۲ ق.
- ۷ - حیدری ، رضا ، آسیب شناسی وسائل ارتباطی نوین ، قم - انتشارات زمزم هدایت ، چاپ سوم ، ۱۳۸۹.
- ۸ - خمینی ، روح الله ، تقریرات فلسفه ، قم - دارالحديث ، چاپ سوم ، ۱۳۷۷.
- ۹ - دهخدا ، علی اکبر ، لغت نامه دهخدا ، قم - انتشارات زمزم هدایت ، چاپ سوم ، ۱۳۸۹.
- ۱۰ - دفلور و نیس ، رابرت ؛ الکس ، شناخت ارتباطات جمعی ، تهران ، نشر صدا و سیما ، اول ، ۱۳۸۹ ه.ش.
- ۱۱ - راغب ، حسین بن محمد ، مفردات ، تهران - دار الکتب الاسلامیه ، چاپ سوم ، ۱۳۶۸.
- ۱۲ - رواسانی ، شاپور ، زمینه های اجتماعی هویت ملی. تهران - مرکز بازشناسی اسلام و ایران ، تهران - انتشارات انجمن اولیاء مربیان ، چاپ سوم ، ۱۳۷۱.
- ۱۳ - طریحی ، فخرالدین ، مجمع البحرین ، قم - موسسه فرهنگی طه ، چاپ سوم ، ۱۳۷۶.
- ۱۴ - طبری ، محمد بن جریر ، جامع البیان ، قم - انتشارات زمزم هدایت ، چاپ سوم ، ۱۳۸۹.
- ۱۵ - عصمت الله ، عاصم ، اثرگذاری فضای مجازی بر پدیده تجمل گرایی ، بی جا ، بی نا ، ۱۳۹۲ ه.ش
- ۱۶ - عاملی ، محمد بن حسن ، وسائل الشیعه ، تهران - دار الکتب الإسلامیه ، چاپ سوم ، ۱۳۷۴.
- ۱۷ - عمید ، حسن ، لغتنامه عمید ، تهران - انتشارات اطلاعات ، چاپ سوم ، ۱۳۷۰.

- ۱۸ - فخررازی، محمد بن عمر ، تفسیر کبیر ، تهران- انتشارات اطلاعات، چاپ سوم، ۱۳۷۰.
- ۱۹ - قرائتی، محسن ، تفسیر نور، بی جا- انتشارات فیض کاشانی، چاپ سوم، ۱۳۷۲.
- ۲۰ - کریمی ، محمدرضا ، اثر فضای مجازی در افکار مردم ، قم- دارالحديث ، چاپ سوم، ۱۳۷۷.
- ۲۱ - مصطفوی، حسن ، التحقيق فی کلمات القرآن ، قم- موسسه فرهنگی طه، چاپ سوم، ۱۳۷۶.
- ۲۲ - مطهری، مرتضی ، تعلیم و تربیت در اسلام ، قم- اسوه، چاپ سوم، ۱۳۷۵.
- ۲۳ - مکارم شیرازی، ناصر ، تفسیر نمونه ، تهران- دار الکتب الاسلامیه، چاپ سوم، ۱۳۶۸.
- ۲۴ - مژگان، عارفه ، نقش فضای مجازی در الگوسازی جامعه ، بیروت ، دارالمعرفه ، الطبعة الثانية ، ۱۴۱۳.ق.
- ۲۵ - مسعودی، علی بن حسین ، مروج الذهب، قم- نشر مشرقین، چاپ سوم، ۱۳۷۹.
- ۲۶ - نرمان ، لمان ، اصول روانشناسی، تهران ، نشر گنج ، اول ، ۱۳۹۲.ش.